
REGIONAL INSTRUMENTS FOR THE PROTECTION OF THE RIGHT OF HEALTH

Momchil MavrovMedical University - Plovdiv, Bulgaria, msmavrov@abv.bg

Abstract: A number of legal acts have been adopted in regional legal systems to ensure the full exercise of the fundamental subjective rights of citizens, one of which is the right to health. Regional acts for the protection of human rights and, in particular, of the right to health, are important for the progressive development and improvement of human rights and health law as they further develop the legal regulation of the rights proclaimed in accordance with a number of important factors such as peculiarities of the national legal systems, the specifics of the territorial regions in which they apply, the religious order. One of the most established regional instruments for the protection of human rights and the right to health is the African Charter on Human and Peoples' Rights, The African Charter on the Rights and Welfare of the Child and the Arab Charter on Human Rights. The first two sources are part of the African human rights system. The African Charter on Human and Peoples' Rights, also known as the Banjul Charter, was adopted in 1981-22 by the 18th Assembly of the Heads of State and Government of the Organization for African Unity. It aims to guarantee and protect the human rights and fundamental freedoms of the African continent. The right to health is explicitly recognized in a separate provision of the Charter, which testifies to the importance that African peoples attach to the protected good. The African Charter on the Rights and Welfare of the Child is the second regional act in the African system that guarantees the right to the best achievable state of physical, mental and spiritual health of each child. The significance of these regional acts is also conditioned by the fact that they impose obligations for them to undertake the necessary actions to guarantee and protect the rights proclaimed by adopting different mechanisms, measures and measures.

Keywords: regional acts, right to health, regional legal instruments to protect the right to health

РЕГИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА ЗАКРИЛА НА ПРАВОТО НА ЗДРАВЕ**Момчил Мавров**Медицински университет - Пловдив, msmavrov@abv.bg

Абстракт: В регионалните правни системи са приети редица инструменти, които гарантират пълноценното упражняване на фундаменталните субективни права на гражданите, едно от които е правото на здраве. Регионалните актове за закрила на правата на човека, и по-специално на правото на здраве, имат важно значение за прогресивното развитие и усъвършенстването на нормите за правата на човека и правото на здраве, тъй като те доразвиват юридическата регламентация на прогласените права, съобразно редица важни фактори, като например особеностите на националните правни системи, спецификите на териториалните региони, в които се прилагат, религиозните порядки. Едни от основните и най-утвърдените регионални инструменти за закрила на правата на човека и на правото на здраве са Африканската харта за правата на човека и народите, Африканската харта за правата и благосъстоянието на детето и Арабската харта за правата на човека. Първите два източника са част от африканската система за защита на човешките права. Африканската харта за правата на човека и народите, известна още като "Хартата от Банджул", е приета през 1981г. от форума на държавните и правителствените ръководители на Организацията за африканско единство. Тя има за цел да гарантира и закриля правата на човека и основните свободи на африканския континент. Правото на здраве е изрично признато в отделна разпоредба на Хартата, което свидетелства за значимостта, която отдават африканските народи на закриляното благо. Африканската харта за правата и благосъстоянието на детето е вторият регионален акт в африканската система, който гарантира правото на най-добро постижимо състояние на физическо, психическо и духовно здраве на всяко дете. Последният регионален акт анализиран в статията е Арабската харта за правата на човека, приета през 1994 г. от регионалната организация Лига на арабските държави, която също признава изрично правото на здраве на гражданите.

Значимостта на посочените регионални актове се обуславя и от факта, че те пораждат за държавите страни по тях задължения да предприемат необходимите действия за гарантиране и закрила на прогласените права, чрез приемане на различни по обхват, насоченост и съдържание механизми и мерки.

Ключови думи: регионални актове, право на здраве, регионални правни инструменти за закрила на правото на здраве

I. УВОД

Ефективната закрила на основните права на човека, включително на правото на здраве и свързаните с него права, е обусловена от създаването на добре функционираща система от правни инструменти: актове, юрисдикции и други механизми за закрила. Изключително важно е такива инструменти да бъдат приемани не само на универсално равнище, но и на регионално, защото този подход осигурява всеобхватност на правната рамка за защита на човешките права и гарантира тяхното пълноценно осъществяване от всички лица в света. Тази необходимост е била осъзната още в ранните етапи от историческото развитие на обществото, за което свидетелстват многобройните регионални правни актове за защита на основните права и свободи на човека които допълват универсалната система. Регионални правни актове са източник на основни субективни права на гражданите от конкретно определени държави и източник на задължения за държавите, членуващи в регионалните организации, които са ги приели. Значимостта на тези източници за правата на човека се обуславя от обстоятелството, че те усъвършенстват юридическата регламентация на нормите в съответните региони и допринасят съществено за прогресивното развитие на правната уредба. Пример за такива актове са Африканската харта за правата на човека и народите, Африканската харта за правата и благосъстоянието на детето, Арабската харта за правата на човека, Европейската конвенция за правата на човека, Европейската социална харта, Американската конвенция за правата на човека¹⁹⁵ и други. Предмет на научния доклад са първите три от изброените по-горе актове и по-специално техните разпоредби, които прогласяват изрично правото на здраве и свързани с него права на гражданите от съответните региони.

II. АФРИКАНСКА СИСТЕМА ЗА ЗАЩИТА НА ОСНОВНИТЕ ПРАВА НА ЧОВЕКА

Африканската система за защита на основните права на човека се изгражда на основата на Африканската харта за правата на човека и народите¹⁹⁶, приета на 27 юни 1981г. в Банжул от Организацията за африканското единство. Хартата има редица предимства пред други регионални източници за закрила на човешките права, тъй като прогласява както граждански и политически права, така и редица икономически и социални права. Особено важен е фактът, че Хартата не въвежда диференциация между регламентирани права. За сравнение в други регионални инструменти социалните и икономическите права са нормативно закрепени на по-късен етап и в актове, които имат за предмет защита само на такива права. Така например, Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи на Съвета на Европа (ЕКЗПЧОС)¹⁹⁷ не съдържа разпоредби, които да гарантират социалните и икономическите права на гражданите. Тези права, макар и да не са изрично закрепени в ЕКЗПЧОС, получават закрила в по-новата практика на Европейския съд по правата на човека, който чрез еволютивно тълкуване анализира тяхното съдържание и задълженията на държавите членки във връзка със съблюдането им от всички правни субекти. В европейската регионална система за закрила на човешките права друг пример за изложената теза е Европейската социална харта¹⁹⁸, приета с цел да регламентира само социалните права на европейските граждани.

Друго предимство на Африканската харта за правата на човека и народите е, че тя признава освен индивидуални и колективни права на гражданите¹⁹⁹, което им осигурява по-ефективна закрила. Също така следва да се отбележи, че Хартата регламентира не само основни права, но и редица задължения, които лицата следва да съблюдават. Такива са например специфичните задължения, които всяко лице има към неговото семейство, към обществото, държавата и международната общност, задължение на всяко лице да уважава родителите си и други²⁰⁰.

¹⁹⁵ Organization of American States (OAS), *American Convention on Human Rights, "Pact of San Jose"*, Costa Rica, 22 November 1969, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36510.html>, [accessed 1 May 2018]

¹⁹⁶ Organization of African Unity (OAU), *African Charter on Human and Peoples' Rights ("Banjul Charter")*, 27 June 1981, CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982), available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3630.html> [accessed 1 May 2018]

¹⁹⁷ Council of Europe, *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14*, 4 November 1950, ETS 5, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b04.html> [accessed 1 May 2018]

¹⁹⁸ Council of Europe, *European Social Charter (Revised)*, 3 May 1996, ETS 163, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3678.html> [accessed 1 May 2018]

¹⁹⁹ Мулешкова, Ирина. "Въведение в правната уредба на защитата от дискриминация", ИВИС, Велико Търново, 2011, с.60

²⁰⁰ Chapter II: Duties, Article 27, Article 29 of *African Charter on Human and Peoples Rights*

Едно от най-важните социални права на гражданите, а именно правото на здраве, е изрично прогласено в член 16.1 от Харатата. Разпоредбата гласи: “всяко лице има право да се радва на най-доброто постижимо състояние на физическо и психическо здраве”²⁰¹. Фактът че, регионалният акт включва в съдържанието си посочено право свидетелства за ангажираността на африканската общност в осигуряването на по-добър жизнен стандарт на гражданите, който е обусловен преди всичко от ефективното гарантиране на правото на здраве.

За да бъде постигнато реално обезпечаване на правото на здраве, Хартата създава редица задължения за държавите страни по нея, а именно²⁰²:

- да предприемат необходимите мерки за закрила на здравето на населението си и да гарантират, че при необходимост, то ще получи медицинска помощ;
- задължение да приемат подходящи образователни и информационни програми и обучения, чрез които да се повиши осведомеността и културата на гражданите досежно техните основни права, закриляни от Хартата;
- задължение да гарантират независимостта на съдилищата и да допринасят за създаване и подобряване на подходящи национални органи, които да насърчават и защитават правата и свободите, гарантирани от Хартата;
- задължение да представят на всеки две години доклад за предприетите законодателни или други мерки досежно резултатите от осъществяването на правата и свободите, прогласени от Хартата²⁰³.

Нормативното закрепване на основните права на гражданите и по-специално на правото на здраве е първата стъпка, която всяка организация и суверенна държава следва да направи, за да осигури тяхната закрила.

След приемане на подходяща правна рамка обаче следва да бъдат предприети действия и за учредяване на специални юрисдикции, които да съблюдават законосъобразното прилагане на юридическите актове. Този подход е прилаган от десетилетия както от международните организации, така и от националните власти. В този смисъл, африканските народи следват утвърдената практика като с приемането на Африканската харта за правата на човека създават и специален орган, който има за задача да насърчава правата на гражданите и народите и да гарантира тяхната защита в Африка: Африканската комисия по правата на човека и народите²⁰⁴. По-късно към Хартата са приети допълнителни протоколи²⁰⁵, като с единият от тях²⁰⁶ се учредява и най-важната юрисдикция за закрила на основните права и свободи на гражданите, а именно: Африканският съд за правата на човека и народите.

III. АФРИКАНСКА ХАРТА ЗА ПРАВАТА И БЛАГОСЪСТОЯНИЕТО НА ДЕТЕТО

Африканската харта за правата и благосъстоянието на детето²⁰⁷ е най-важният акт в африканската система по отношение закрилата на правата на децата в Африка. В нея са възприети основните принципи, прогласени в Хартата на Организацията за африканско единство²⁰⁸, Африканската харта за правата на човека и народите и Декларацията за правата и благосъстоянието на децата от Африка²⁰⁹. Тя съдържа също така специфични разпоредби, съобразени с основните проблеми на региона, като

²⁰¹ Part I. Rights and Duties, Chapter I. Human and Peoples' Rights, Article 16.1 of *African Charter on Human and Peoples Rights*

²⁰² Article 16.2, Article 25, Article 26 of *African Charter on Human and Peoples Rights*

²⁰³ Article 62 of *African Charter on Human and Peoples Rights*

²⁰⁴ Article 30 of *African Charter on Human and Peoples Rights*

²⁰⁵ African Union, *Protocol to the African Charter on Human and People's Rights on the Rights of Women in Africa*, 11 July 2003, available at: <http://www.refworld.org/docid/3f4b139d4.html> [accessed 1 May 2018]

²⁰⁶ Organization of African Unity (OAU), *Protocol to the African Charter on Human and People's Rights on the Establishment of an African Court on Human and People's Rights*, 10 June 1998, available at: <http://www.refworld.org/docid/3f4b19c14.html> [accessed 1 May 2018]

²⁰⁷ Organization of African Unity (OAU), *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, 11 July 1990, CAB/LEG/24.9/49 (1990), available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38c18.html> [accessed 10 July 2017]

²⁰⁸ Organization of African Unity (OAU), *Charter of the Organization of African Unity*, 25 May 1963, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36024.html> [accessed 1 May 2018]

²⁰⁹ AHG/St. 4 (XVI) Rev. 1 1979, *Declaration on the Rights and Welfare of the African Child*

например: високата смъртност при децата, високият процент гладуващи деца, многобройните заболявания и епидемии сред децата.²¹⁰

Предвид тези негативни обстоятелства африканската общност изрично прогласява правото на здраве в член 14 от Хартата за правата и благосъстоянието на детето. Разпоредбата гласи: „*Всяко дете има право да се радва на най-доброто постижимо състояние на физическо, психическо и духовно здраве*”.²¹¹ Прави впечатление, че посочената норма обхваща всички аспекти на правото на здраве на децата, което е изключително важно за тяхното пълноценно развитие. Хартата създава задължения за държавите-страни по нея да предприемат активна дейност за насърчаване на закриляното право и да предприемат подходящи мерки за неговото укрепване като например²¹²: намаляване на смъртността при новородените и при децата; осигуряване на необходимата медицинска помощ и здравни грижи за всички деца, като се отдава приоритет на първичната здравна помощ; обезпечаване на подходящо хранене и безопасна питейна вода за всички деца; борба с болестите и недохранването в рамките на първичната здравна помощ; предоставяне на подходящо здравеопазване за бременните и кърмещите майки; развиване на превантивно обучение в областта на здравеопазването и семейния живот и предоставяне на услуги в тази насока; интегриране на програмите за основни здравни услуги в националните планове за развитие; провеждане на активна политика по обучение и информированост на всички правни субекти за основните познания за здравето и храненето на децата, предимствата на кърменето, хигиената и опазването на околната среда и други.

IV. АРАБСКА ХАРТА ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Арабската харта за правата на човека е основният акт за закрила на правата и свободи на гражданите, създаден от Лигата на арабските държави през 1994 година. Приемането на Хартата символизира значението на зачитането на правата на човека както за арабския свят, така и за Лигата²¹³. В акта са гарантирани редица основни права на гражданите, които могат да бъдат систематизирани в четири групи:

- Първата група обхваща индивидуалните права на гражданите - правото на живот, правото на лицата да не бъдат подлагани на изтезания, нечовешко или унижително отношение, правото на свобода от робство и др.;
- Втората група се отнася до правилата на правосъдието- правото на всички лица да бъдат равни пред закона²¹⁴;
- Третата група включва гражданските и политическите права на гражданите- правото на свободно движение, правото на политическо убежище, правото на придобиване на гражданство, правото на информация и свобода на общественото мнение;
- Четвъртата група се отнася до икономическите, социалните и културните права - правото на труд, правото на социална защита; правото на образование

Към последната група са включени и две от най-важните права в сферата на здравеопазването, а именно: **правото на здраве и правото на равен достъп до медицински съоръжения**. Те са регламентирани в член 39, параграф 1 от Хартата, който гласи: „*Страните-членки признават правото на всеки член на обществото да се ползва от най-високия достижим стандарт на физическо и психическо здраве и правото на гражданите на безплатни основни здравни услуги и достъп до медицински съоръжения без дискриминация от какъвто и да е вид*”²¹⁵. По отношение на същността на правото на здраве Хартата потвърждава принципите изложени в Международния пакт на ООН за икономически, социални и културни права. Важно предимство на Хартата е, че прогласява изрично и правото на равен достъп до медицински съоръжения. Това основно социално право изразява идята, че системата за обществено здраве трябва да бъде организирана и да функционира по начин, който позволява на всички граждани да могат да я използват при равни условия. В този смисъл, не следва да се

²¹⁰ Ekundayo, Osifunke. “Does the African Charter on the Rights and Welfare of the Child (ACRWC) only Underlines and Repeats the Convention on the Rights of the Child (CRC)’s Provisions?: Examining the Similarities and the Differences between the ACRWC and the CRC”, International Journal of Humanities and Social Science, vol. 5, No. 7(1); July 2015

²¹¹ Article 14 of African Charter on the Rights and Welfare of the Child

²¹² Article 14.2 of African Charter on the Rights and Welfare of the Child

²¹³ Mohammed Amin Al-Midani, Mathilde Cabanettes, Susan M. Akram, “Arab Charter on Human Rights 2004”, Boston University International Law Journal, Vol. 24:147, p.147, available at: http://www.eods.eu/library/LAS_Arab%20Charter%20on%20Human%20Rights_2004_EN.pdf, [accessed 30 April 2018]

²¹⁴ Пак там, с.149

²¹⁵ Article 39.1 of Arab Charter on Human Rights

допуска определени фактори като социално-икономическо положение, възраст, пол, увреждане или други да оказват въздействие върху достъпа на едно лице до здравеопазването на съответната държава. Също така следва да се отбележи, че правото на равен достъп до медицински съоръжения е предпоставка за пълноценното упражняване на правото на здраве.

Както и останалите регионални актове за закрила на правото на здраве, Хартата също създава конкретни задължения за държавите страни понея. Такива са например задължението за насърчаване развитието на основните здравни грижи и осигуряване на безплатен и недискриминационен достъп до услугите на центровете за здравеопазване, провеждане на активна дейност против болестите чрез превенция и лечение, за да бъде намалена смъртността, предприемане на действия за повишаване на осведомеността и насърчаване на здравното образование, активна дейност против традиционните практики, които са вредни за здравето на дадено лице и други.

V. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Правото на здраве и основните права на човека като цяло трябва да бъдат гарантирани за всички хора по света, без оглед на тяхното гражданство, пол, религия, етническа принадлежност или друг признак. За да бъде постигната тази задача международната общност създаде всеобхватна универсална система за закрила на основните човешки права, която включва множество универсални правни актове, механизми и юрисдикции. Тази универсална правна рамка обаче, не е достатъчна за да бъде осигурена ефективната закрила на основните права на регионално или национално равнище, защото от една страна, тя не е съобразена изцяло с особеностите на различните култури, а от друга, юрисдикциите, които следят за нейното изпълнение най-често разполагат с по-обща правомощия. Предвид тези обективни обстоятелства в почти всички региони на света са създадени самостоятелни обединения на суверенните държави, каквито са Организацията за африканско единство и Лигата на арабските държави. Тези регионални организации имат за цел насърчаване развитието на държавите членки, закрила на техния общ интерес, както и закрила на основните права на гражданите им. Последната цел се реализира чрез приемане на регионални актове, които гарантират в много по-висока степен закрилата на основните права на гражданите в съответните региони. Доказателство за това са актовете, представени в настоящата статия, които имат основна роля в укрепването на основните права, включително и на правото на здраве, на гражданите от държавите, членуващи в съответните регионални организации.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Organization of African Unity (OAU), *African Charter on Human and Peoples' Rights ("Banjul Charter")*, 27 June 1981, CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982), available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3630.html>, [accessed 1 May 2018];
- [2] Council of Europe, *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14*, 4 November 1950, ETS 5, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b04.html>, [accessed 1 May 2018];
- [3] Council of Europe, *European Social Charter (Revised)*, 3 May 1996, ETS 163, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3678.html>; [accessed 1 May 2018];
- [4] Мулешкова, Ирина. "Въведение в правната уредба на зацитата от дискриминация", ИВИС, Велико Търново, 2011, с.72-88, с.60;
- [5] African Union, *Protocol to the African Charter on Human and People's Rights on the Rights of Women in Africa*, 11 July 2003, available at: <http://www.refworld.org/docid/3f4b139d4.html>, [accessed 1 May 2018];
- [6] Organization of African Unity (OAU), *Protocol to the African Charter on Human and People's Rights on the Establishment of an African Court on Human and People's Rights*, 10 June 1998, available at: <http://www.refworld.org/docid/3f4b19c14.html>, [accessed 1 May 2018];
- [7] Organization of African Unity (OAU), *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, 11 July 1990, CAB/LEG/24.9/49 (1990), available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38c18.html>, [accessed 1 May 2018];
- [8] Organization of African Unity (OAU), *Charter of the Organization of African Unity*, 25 May 1963, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36024.html>, [accessed 1 May 2018];
- [9] AHG/St. 4 (XVI) Rev. 1 1979, *Declaration on the Rights and Welfare of the African Child*;
- [10] Ekundayo, Osifunke. "Does the African Charter on the Rights and Welfare of the Child (ACRWC) only Underlines and Repeats the Convention on the Rights of the Child (CRC)'s Provisions?: Examining the Similarities and the Differences between the ACRWC and the CRC", *International Journal of Humanities and Social Science*, vol. 5, No.7(1); July 2015;

- [11] Mohammed Amin Al-Midani, Mathilde Cabanettes, Susan M. Akram , “*Arab Charter on Human Rights 2004*”, Boston University International Law Journal, Vol. 24:147, p.147, available at: http://www.eods.eu/library/LAS_Arab%20Charter%20on%20Human%20Rights_2004_EN.pdf, [accessed 30 April 2018];
- [12] Organization of American States (OAS), *American Convention on Human Rights, "Pact of San Jose", Costa Rica*, 22 November 1969, available at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36510.html>, [accessed 1 May 2018]